

prof. dr hab. Magdalena Szulc-Brzozowska
Instytutu Językoznawstwa
Wydział Nauk Humanistycznych
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

Lublin, 9.12.2025

Recenzja dorobku naukowego Pani dr Dominiki Janus, kandydatki do stopnia naukowego doktora habilitowanego, zgodnie z art. 219 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.)

1. Istotne fakty z życiorysu zawodowego Kandydatki

Pani dr Dominika Janus jest absolwentką zarówno filologii polskiej, jak również filologii germańskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Wrocławskiego. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie językoznawstwa uzyskała 7.04.2011 na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Gdańskiego na podstawie rozprawy doktorskiej „Polsko-niemiecka frazeologia w słownikach Michała Abrahama Troca i Samuela Bogumiła Lindego”, napisanej pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Kątnego; recenzentkami w przewodzie doktorskim były prof. dr hab. Iwona Bartoszewicz i dr hab. Czesława Schatte, prof. UAM. Praca doktorska została obroniona z wyróżnieniem.

Od początku swojej drogi zawodowej, tj. od roku 2010, dr Dominika Janus jest związana z Uniwersytetem Gdańskim, gdzie najpierw była zatrudniona na stanowisku asystenta, a następnie od 15.12.2015 na stanowisku adiunkta w Instytucie Filologii Germańskiej w Zakładzie Języka Niemieckiego i Translatoryki (do 30.09.2019; Katedra Językoznawstwa i Translatoryki).

Warto dodać, że na Uniwersytecie Gdańskim Habilitantka ukończyła w 2020 r. studia podyplomowe Gedanistyka.

Dorobek publikacyjny dr Dominiki Janus (jako autorki lub współautorki) obejmuje: 2 monografie naukowe, 32 artykuły naukowe i rozdziały w pracach zbiorowych (w tym 3 przed uzyskaniem stopnia doktora i 29 po uzyskaniu stopnia doktora), 2 artykuły wstępne w czasopiśmie naukowych, 1 sprawozdanie oraz 8 recenzji (publikowanych, w tym 7 po uzyskaniu stopnia doktora).

2. Ocena osiągnięcia naukowego w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.), tj. monografii pt. „Der Tod in Danzig. Danziger Leichenpredigten (1586–1746) aus textlinguistischer Sicht“, opublikowanej przez wydawnictwo V&R unipress w roku 2023 (Göttingen), w serii Fields of Linguistics – Aktuelle Fragestellungen und Herausforderungen 3, ss. 513.

2a. Uwagi ogólne

W swoim autoreferacie dr Dominika Janus wskazała na dwa osiągnięcia naukowe, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 Ustawy, mianowicie na monografię naukową oraz na cykl sześciu artykułów naukowych, opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych. Oba osiągnięcia dotyczą gdańskich protestanckich kazań pogrzebowych z lat 1586–1746.

W pierwszej kolejności omówię osiągnięcie jakim jest recenzowana monografia, stanowiąca obszerne, liczące wraz z aneksem 513 stron, opracowanie dotyczące gdańskich kazań pogrzebowych z lat 1586–1746.

Cykl powiązanych tematycznie artykułów jest w dużej mierze powieleniem osiągnięcia – monografii, dlatego odniosę się do niego w drugiej kolejności, w sposób mający na celu redukcję powtórzeń mojej oceny monografii.

Monografia naukowa składa się z siedmiu rozdziałów, bibliografii, spisu tabel, schematów, ilustracji i dwóch aneksów. Rozdziały od 1 do 4 zapowiadają część teoretyczną, rozdział 5 podstawy metodologiczne analizy, natomiast obszerny rozdział 6 część analityczną, po nim następuje podsumowanie, rozdział 7.

Autorka deklaruje holistyczny model analizy, analizę „kompleksu tekstowego”/„Textkomplex”, analizę pragmalingwistyczną i tekstologiczną („pragmatisch ausgerichtete textlinguistische Analyse”, str. 13), obejmującą m.in. zarówno strukturę gatunkową, płaszczyznę treści i intertekstualną, jak również stylistyczno-retoryczną i analizę społeczno-kulturową.

W materiale dokumentacyjnym uwidocznia się wysoki nakład pracy kwerendalnej związanej ze zgromadzeniem licznych protestanckich kazań pogrzebowych, ich odtworzeniem, potwierdzonej w obszernym rejestrze *Register „Danziger Leichenpredigten (1586–1746)”* (str. 431-513), który zawiera obok sygnatur dane o zmarłych, autorach,

drukarzach, miejscach i datach pochówku. Ten komponent stanowi cenny wkład w badania nad historią i geografią drukarstwa w Gdańsku XVII–XVIII wieku w zakresie kultury funeralnej. Obok niego jawią się jako niewątpliwe zalety pracy wybór przedmiotu badań (gdańskie kazania pogrzebowe nie były dotąd badane z takiej perspektywy), oraz wskazujące na bardzo dobrą erudycję Habilitantki obszerne opracowanie literatury przedmiotu, zawarte w monografii, zwłaszcza dotyczące genezy gatunku kazania pogrzebowego, cech gatunkowo-językowych oraz treści. Świadczą one o wysokich kompetencjach badawczych Habilitantki w obszarze historii kultury, tekstologii oraz w zakresie pracy źródłowej.

Na płaszczyźnie językoznawczej, kluczowej w ocenie monografii w procedurze habilitacyjnej, praca osiąga w mojej ocenie standardy wymagane dla samodzielności naukowej w stopniu dużo niższym, ograniczonym, lecz wystarczającym. W pracy zabrakło pełnego dopracowania warstwy metodologicznej: szczegółowych pytań badawczych, operacjonalizacji modelu i kategorii. Powoduje to, że wyniki części empirycznej mają charakter opisowy i nie w pełni wykorzystują potencjał zgromadzonego materiału, przez co wkład do dyscypliny pozostaje selektywny.

2b. Uwagi szczegółowe

Rozdział 1 – Einleitung – ma charakter wprowadzający, przedstawia desyderaty badawcze w sposób ogólny, wskazuje na pionierski przedmiot badań, nie zawiera natomiast ani pytań badawczych, ani hipotez, ani nie określa zakresu analizy pragmalingwistycznej, nie precyzuje modelu i metod analizy. Podjęcie przedmiotowego badania uzasadnia Habilitantka luką badawczą, tj. dotychczasowy opis dotyczący gdańskich kazań pogrzebowych ma charakter tylko wprowadzający i przeglądowy („hat allerdings nur einen einführenden Überblickscharakter”, str. 13), i odwołując się do Heinemanna 2000 i Pfefferkorna 2005, str. 13 monografii, stwierdza potrzebę systematycznej i pełnej analizy („die systematische Erfassung von charakteristischen Textsorten vergangener Epochen” i „systematische und umfassende Analyse einzelner historischer Textsorten”).

Autorka nie wyjaśnia jednak sposobu segmentacji tekstów w odniesieniu do poszczególnych etapów analizy, nie opisuje procedur kodowania ani kryteriów doboru przykładów. W rezultacie proces analityczny nie jest w pełni transparentny, a możliwości weryfikacji są ograniczone. Wstęp tylko w ograniczony sposób pełni swoją podstawową funkcję.

drukarzach, miejscach i datach pochówku. Ten komponent stanowi cenny wkład w badania nad historią i geografią drukarstwa w Gdańsku XVII–XVIII wieku w zakresie kultury funeralnej. Obok niego jawią się jako niewątpliwe zalety pracy wybór przedmiotu badań (gdańskie kazania pogrzebowe nie były dotąd badane z takiej perspektywy), oraz wskazujące na bardzo dobrą erudycję Habilitantki obszerne opracowanie literatury przedmiotu, zawarte w monografii, zwłaszcza dotyczące genezy gatunku kazania pogrzebowego, cech gatunkowo-językowych oraz treści. Świadczą one o wysokich kompetencjach badawczych Habilitantki w obszarze historii kultury, tekstologii oraz w zakresie pracy źródłowej.

Na płaszczyźnie językoznawczej, kluczowej w ocenie monografii w procedurze habilitacyjnej, praca osiąga w mojej ocenie standardy wymagane dla samodzielności naukowej w stopniu dużo niższym, ograniczonym, lecz wystarczającym. W pracy zabrakło pełnego dopracowania warstwy metodologicznej: szczegółowych pytań badawczych, operacjonalizacji modelu i kategorii. Powoduje to, że wyniki części empirycznej mają charakter opisowy i nie w pełni wykorzystują potencjał zgromadzonego materiału, przez co wkład do dyscypliny pozostaje selektywny.

2b. Uwagi szczegółowe

Rozdział 1 – Einleitung – ma charakter wprowadzający, przedstawia desyderaty badawcze w sposób ogólny, wskazuje na pionierski przedmiot badań, nie zawiera natomiast ani pytań badawczych, ani hipotez, ani nie określa zakresu analizy pragmalingwistycznej, nie precyzuje modelu i metod analizy. Podjęcie przedmiotowego badania uzasadnia Habilitantka luką badawczą, tj. dotychczasowy opis dotyczący gdańskich kazań pogrzebowych ma charakter tylko wprowadzający i przeglądowy („hat allerdings nur einen einführenden Überblickscharakter”, str. 13), i odwołując się do Heinemanna 2000 i Pfefferkorna 2005, str. 13 monografii, stwierdza potrzebę systematycznej i pełnej analizy („die systematische Erfassung von charakteristischen Textsorten vergangener Epochen” i „systematische und umfassende Analyse einzelner historischer Textsorten”).

Autorka nie wyjaśnia jednak sposobu segmentacji tekstów w odniesieniu do poszczególnych etapów analizy, nie opisuje procedur kodowania ani kryteriów doboru przykładów. W rezultacie proces analityczny nie jest w pełni transparentny, a możliwości weryfikacji są ograniczone. Wstęp tylko w ograniczony sposób pełni swoją podstawową funkcję.

Rozdział 2 – Textlinguistische Grundlagen der Untersuchung – stanowi dość obszerny i ambitny przegląd teorii dotyczących lingwistyki tekstu. Autorka wykazała się znaczną erudycją, przywołując koncepcje polskich i niemieckojęzycznych germanistów, a także różnicując wewnątrztekstowe, zewnątrztekstowe oraz holistyczne perspektywy badawcze dotyczące gatunków tekstu/Textsorte.

Rozdział ten ma wyraźnie przeglądowy charakter, nie zawiera natomiast pełnego uzasadnienia koncepcji, które miałyby stanowić podstawę teoretyczną analizy w rozdz. 6. Oczekiwałamby wskazania i uzasadnienia przez Habilitantkę modelu analizy tekstu historycznego, adekwatnego do analizy kazania pogrzebowego, lub/i adekwatnego modelu analizy „kompleksu tekstowego”. Tytuł rozdziału nie wydaje się w pełni adekwatny do jego treści, gdyż w przedstawionym materiale nie znajduję jednoznacznego omówienia zapowiedzianych w tytule „tekstologicznych podstaw badania” w znaczeniu jasno określonej i konsekwentnie zastosowanej teorii tekstologicznej; brakuje tu precyzyjnego wyboru modelu opisu „kompleksu tekstowego”, jak i objaśnienia kluczowej terminologii, operacjonalizacji kategorii i wskazania narzędzi analitycznych, które zostaną użyte w analizie materiału.

Rozdział 3 – Die historische Situation in Danzig im 16. und 17. Jahrhundert und in der ersten Hälfte des 18. Jahrhunderts – jest poświęcony następującym aspektom o charakterze szeroko pojętego kulturoznawstwa, mianowicie przedstawia Gdańsk jako gospodarczą i kulturalną metropolię, wskazując przy tym na jego strukturę językową i wyznaniową, w tym rolę reformacji w Gdańsku. Ponadto zgłębia zagadnienie choroby, śmierci i rytuałów pogrzebowych w Gdańsku. Podkreśla rolę druku w życiu społecznym i religijnym, informuje o ikonografii funeralnej (wygląd kościołów, zmiana po reformacji, przestrzeń liturgiczna, symbolika).

Należy zauważyć wartość rozdziału w aspekcie szczególnie historycznym, natomiast słabość jego tkwi w braku wskazania związku przedstawionych danych historycznych z kategoriami analitycznymi w rozdz. 6, głównie w kwestii wpływu kontekstu kościelnego i społecznego na strukturę i język kazań funeralnych oraz oddziaływania ikonografii na ich strukturę. Brak powyższego pozostawia ten rozdział dość autonomicznym. Rozdział wymaga wyraźniejszego uzasadnienia w kontekście celów monografii oraz pogłębienia niezależnej refleksji Badaczki.

Rozdział 4 – Protestantische Leichenpredigt als Erbauungsliteratur – przedstawia stan badań dotyczący genezy i rozwoju gatunku kazania pogrzebowego, ze wskazaniem roli

reformacji w kształtowaniu nowożytnego niemieckiego kazania pogrzebowego (np. Dingel, Schmidt-Grave, Niekus Moore), następnie na temat możliwości kontekstualizacji kazania i charakterystyki budowy tekstu. Znajdują się tu także istotne uwagi o retorycznych kategoriach lamentatio–laudatio–consolatio, które mogą stanowić podstawę do operacjonalizacji kategorii analitycznych w dalszej części pracy. W kolejnych podrozdziałach poruszone jest zagadnienie istnienia norm i wzorców/„Musterleichenpredigten” oraz oddziaływania podręczników retorycznych. Habilitantka zwraca uwagę na zmiany w kompozycji i funkcji poszczególnych elementów kazania, m.in. na wykształcenie się biograficznego „Lebenslauf”, który od XVII wieku staje się integralną częścią druków funeralnych. Akcentuje szerokie osadzenie historyczno-kulturowe, tj. połączenie pochodzenia gatunku z tradycjami antycznymi, średniowiecznymi i humanistycznymi, które pozwala zrozumieć kazanie pogrzebowe jako fenomen kulturowy. Podkreśla również wpływ źródeł retorycznych i wzorców „Musterleichenpredigten” na kształtowanie kazań, w tym kazań funeralnych.

W całym rozdziale Badaczka odwołuje się do licznych źródeł, tworzy kompilację, bowiem nie zamieszcza zasadniczo komentarza analitycznego. Mimo, że ten rozdział, a zwłaszcza podrozdziały 4.1 i 4.3 prezentują bogaty materiał przeglądowy, w którym Autorka wykazuje się bardzo dobrą erudycją, to jednak nie podejmuje ona nadal oczekiwanej decyzji metodologicznej, tj. wskazania i operacjonalizacji elementów teorii, które zastosuje we własnej analizie. Dopiero w podrozdziale 4.5 nawiązuje do „chaosu terminologicznego” wokół pojęcia „kazanie pogrzebowe” jako terminu i jako gatunku, a następnie w podsumowaniu 4.5.3 (str. 103) dokonała pewnego ustalenia, pisząc „Im Lichte dessen, was bisher festgestellt wurde, ist in dieser Studie der Terminus ›Leichenpredigt‹ erstens als Oberbegriff für Texte dieser Art betrachtet, zweitens für die Gesamtausgabe reserviert. Um jede Doppeldeutigkeit zu vermeiden, wird der homiletische Teil konsequent als ›die eigentliche Predigt‹ bezeichnet. Die Existenz der Textsorte ›Leichenpredigt‹ als Gesamtheit aller Teiltexthe wurde wegen ihrer Nicht-Einheitlichkeit negiert. Der Haupttext, die Paratexte und der Lebenslauf bilden ein Gemisch, das – in Anlehnung an Schwitalla – als Textkomplex ›Leichenpredigt‹ bezeichnet wird.”/, W świetle dotychczasowych ustaleń, w niniejszym opracowaniu termin „kazanie pogrzebowe” jest po pierwsze traktowany jako pojęcie nadrzędne dla tekstów tego rodzaju, a po drugie zastrzeżony dla wydania zbiorczego. Aby uniknąć wszelkich niejasności część homiletyczna jest konsekwentnie określana jako „właściwe kazanie”. Istnienie gatunku tekstu „kazanie pogrzebowe” jako całości wszystkich tekstów cząstkowych zostało zanegowane ze

względu na jego niejednorodność. Tekst główny, paratekst i życiorys tworzą mieszankę, którą – w nawiązaniu do Schwitalli – określa się jako kompleks tekstowy „kazanie pogrzebowe”.⁹ (tłumaczenie swobodne)

Należy podkreślić, że Autorka nie neguje gatunku kazania pogrzebowego jako takiego. Odrzuca jedynie możliwość traktowania całej edycji (kompleksu wydawniczego: strona tytułowa, portret, personalia, kazanie, modlitwy itp.) jako jednolitej struktury „Textsorte”, wskazując na jej wewnętrzną heterogeniczność. To rozróżnienie jest samo w sobie poprawne i zgodne z literaturą. Niemniej jednak odczuwam niedosyt dotyczący rozróżnienia poziomu komunikacyjnego (gatunek kazanie) od poziomu edytorskiego (kompleks funeralny), tj. wyjaśnienia, czy lub jak to rozróżnienie ma zostać zastosowane w analizie empirycznej, jakie konsekwencje dla analizy wynikają z rozróżnienia „Leichenpredigt” jako „Oberbegriff”, jako „Gesamtkomplex” i jako „die eigentliche Predigt”.

Ponadto Badaczka nie łączy przedstawionych aspektów opisu z kategoriami analitycznymi, np. nie odpowiada na pytania: Jak zweryfikować retoryczność?, Jak porównać badane teksty ze wzorcami? Nie konkretyzuje ani modelu ani definicji użytych narzędzi, lecz pozostawia czytelnika z ogólnym stwierdzeniem o rozróżnieniu „właściwego kazania” i „kompleksu tekstowego”. Nie uzasadnia dostatecznie swojej analizy na poziomie edycji jako analizy na poziomie gatunku.

Podsumowując należy stwierdzić, że rozdział 4 jest wartościowy jako syntetyczne przedstawienie tła historycznego i jako przegląd badań nad kazaniem pogrzebowym, lecz nie spełnia funkcji teoretyczno-metodologicznej. Brakuje w nim krytycznej selekcji teorii, jednoznacznych wyborów terminologicznych i ich operacjonalizacji; problem stanowi brak dostatecznej operacjonalizacji kategorii „Textkomplex”, zwłaszcza brak doprecyzowania segmentacji tekstów i kodowania relacji pomiędzy nimi. Rozdział pozostaje głównie obszernym, lecz kompilacyjnym przeglądem literatury.

W rozdziale 5 – Methodologischer Rahmen der Untersuchung – znajduje się imponujący opis źródeł korpusu badawczego i jego pozyskania, również charakterystyk zbioru tekstów (liczba analizowanych druków funeralnych, ramy czasowe, miejsce pochodzenia materiałów, np. *Einträge über Danziger Leichenpredigten*, wskazania katalogów i bibliografii, które posłużyły do zidentyfikowania druków, lista bibliotek lub repozytoriów, z których pobrano materiały) oraz zestawiony z 20 kazań korpus do analizy, mający stanowić „repräsentative Stichprobe” (str. 114), sporządzony według przyjętych kryteriów. W odniesieniu do korpusu

„wąskiego” Badaczka podaje liczbę kazań funeralnych w określonych dekadach, liczbę kazań dotyczących kobiet i mężczyzn, liczbę kazań odnoszących się do przedstawicieli elity mieszczańskiej. Korpus składa się z kazań z lat 1586–1746, poświęconych zmarłym, przedstawicielom gdańskiej elity (w tym osobom pełniącym funkcje publiczne, a nawet pastorom). Wśród tych kazań znacznie więcej upamiętnia mężczyzn niż kobiety.

Jednak mimo zapowiedzi zawartej w tytule nie przedstawia niezbędnych elementów metodologii badań lingwistycznych: brakuje operacjonalizacji modelu i kategorii analizy, definicji użytych pojęć oraz jasnego zestawu narzędzi analitycznych. Autorka nie wyjaśnia wielu kwestii, m.in.: co jest jednostką analizy, w jaki sposób identyfikuje kategorie pragmatyczne i jak je definiuje, jakie narzędzia przyjmuje do badania poszczególnej jednostki, jaki jest sposób kodowania materiału, jakie są zasady przygotowania tekstu do analizy, jakie są kryteria doboru przykładów, czy analiza ma charakter reprezentatywny, czy analizowano każdorazowo cały korpus, czy tylko jego część, jakie są ograniczenia korpusu, czy badania mają charakter ilościowy, jakościowy czy mieszany, jaka jest waga poziomów analizy i poszczególnych części korpusu (np. kazania vs. personalia vs. parateksty).

W konsekwencji czytelnik nie jest w stanie odtworzyć ani zweryfikować sposobu analizy, co stanowi naruszenie podstawowych standardów badań lingwistycznych.

Desyderat badawczy, określony jako »systematische und umfassende Analyse einzelner historischer Textsorten« (Pfefferkorn 2005a: 11; w monografii s. 13), nie może zostać w pełni zrealizowany, ponieważ Habilitantka nie wyznacza minimalnego zestawu kategorii porządkujących analizę. W konsekwencji rozdział 5 nie spełnia swojej funkcji i nie zapewnia wystarczającej podstawy metodologicznej dla analiz zawartych w rozdziale 6.

Rozdział 6 – Textlinguistische Analyse des Textkomplexes „Leichenpredigt” – liczący 140 stron, stanowi część empiryczną. Dzieli się na podrozdziały omawiające kolejno: 6.1. uwarunkowania sytuacyjne, 6.2. makrostrukturę, 6.3. charakter działania i funkcje tekstu, 6.4. językowo-stylistyczne ukształtowanie tekstu, 6.5. intertekstualność, 6.6. język umierania – język śmierci w Danziger Leichenpredigten (1586-1746) oraz 6.7 werbalizacje regionalnej przynależności w Danziger Leichenpredigten (1568-1746).

Rozdział powinien przedstawiać analizę z perspektywy lingwistyki tekstu oraz pragmalingwistyki, jednak w dużej prezentuje wyniki analizy poparte cytatami z innych źródeł, zawiera zasadniczo fragmentaryczne komentarze teoretyczne i wybiórcze przykłady z korpusu. Czytelnik nie znajduje tu systematycznej analizy w oparciu o zoperacjonalizowany model i

narzędzia analityczne ani wniosków odnoszących się do całego korpusu. Autorka wprowadza w poszczególnych podrozdziałach cytaty źródłowe opisujące po części poszczególne kategorie. Żaden z rozdziałów nie ma jednak charakteru analizy systemowej. Autorka nie podaje danych o częstotliwości występowania danego zjawiska, nie porównuje tekstów między sobą, nie porównuje tekstów tych kazań z innymi kazaniem celem weryfikacji i/lub określenia specyfiki badanych kazań. Nie zastanawia się nad potencjalnym zróżnicowaniem kazań w zależności od poszczególnych parametrów, np. różny kaznodzieja, różny okres czasowy. Przywołane przykłady mają wartość ilustracyjną, lecz nie tworzą pełnej podstawy naukowego wnioskowania. W kolejności omówię tę ocenę na wybranych przykładach.

Przykładowo w części poświęconej omówieniu partykuł i wykrzykników (ad 6.1) Badaczka wymienia „Modalpartikeln” i „Gesprächspartikeln” jako „Spuren der Mündlichkeit” (str. 134), wskazuje na ich ogólne funkcje, np. partykuły modalne „haben eine metakommunikative Funktion” albo „drücken die Einstellung des Sprechers aus” (str. 134), ogranicza się do banalnych stwierdzeń, np. „Sie drücken nämlich auf der einen Seite die Einstellung des Sprechers aus. Auf der anderen Seite sind sie aber dafür bestimmt – was Peter von Polenz (²2000: 247) für die Textsorten der frühbürgerlichen Schriftlichkeit feststellt, was jedoch auch für die Leichenpredigt gilt – »durch Vorlesen (lesen hören) auf das Verhalten der Adressaten [einzuwirken]«.”

Od analizy ukierunkowanej na partykuły i wykrzykniki oczekiwałabym odpowiedzi na pytania: Jakie funkcje pełnią te partykuły (ewentualnie które partykuły konkretnie) w ramach makrosegmentów?, Czy ich pojawianie się jest regularne?, Czy występują wzorce powiązane z funkcją gatunku?, Czy pojawia się dystrybucja specyficzna dla kazania pogrzebowego? Czy ich użycie różni się od innych rodzajów kazań (np. niedzielnych)?

Tymczasem Habilitantka nie podejmuje żadnej z tych kwestii. Analiza ogranicza się do zacytowania fragmentów kazań, co wynika bezpośrednio z braku narzędzi teoretycznych.

W kolejnej części nt. „metakommunikative Äußerungen” Badaczka ogranicza się do podania przykładów, jednak nawet nie definiuje tego pojęcia. Brak definicji oznacza, że nie dysponuje ona narzędziami pozwalającymi wyodrębnić te konstrukcje z korpusu i ocenić ich funkcję. Nie może zatem i nie wyjaśnia, jaki jest status tych konstrukcji w strukturze tekstu ani czy ich funkcje są charakterystyczne dla gatunku lub konkretnego tekstu.

Kolejnym przykładem ograniczonej analizy lingwistycznej jest podrozdział 6.1.3.3, który ukierunkowany jest na wprowadzenie ramy teoretycznej dotyczącej oralności vs.

Piśmienności; opis wybranych przykładów koncentruje się na typografii; nie wykazano jednak, jak gdańskie kazania pogrzebowe realizują systemowo „oralność w piśmie” i „typograficzne strategie”, zwłaszcza w powiązaniu z teorią tekstu.

W 6.1.4.2 Autorka prawidłowo zwraca uwagę na „wielokrotne adresowanie”/ ‚Mehrfachadressierung’. Nie bada jednak systematycznie form adresowania w korpusie (stosuje wybiórczą ilustrację, np. przez podanie przykładów do określonych form adresowania jak apellativa, zaimki). Posumowanie (6.1.6) ma głównie charakter opisowy w oparciu o literaturę przedmiotu, nie wynika z analizy (oprócz ogólnych stwierdzeń, np. „Im Rahmen der Analyse wurde festgestellt, dass die gespeicherte Fassung eine erweiterte Version der mündlich vorgetragenen Leichenpredigt darstellt, die aber Spuren der Oralität (u. a.: Kurzformen, Nachfeldbesetzung, deiktische Ausdrücke, Anreden, Partikeln und Interjektionen) enthält.“ (str. 177)). Szkoda, że Autorka nie zgłębia roli wielokrotnego adresowania, na przykład poprzez zbadanie, jak kształtuje ono relację kaznodzieja–rodzina–zgromadzeni.

Podrozdział 6.1.5 opisuje usytuowanie czasowo-przestrzenne, dotyczące ko-prezencji producenta i odbiorcy tekstu. Zestawione są tu data pogrzebu, miejsce, data złożenia kazania do druku, data i miejsce publikacji. Wnioski, które wysnuwa Habilitantka jawią się jako dość banalne, poza tym dość przypadkowe, ponieważ dotyczą wąskiej grupy wybranych kazań. Przykładowo informacja o tym, że sześć kazań ukazało się w tym samym roku co odbył się pogrzeb, a pięć w kolejnym, a następnie dwa w dwa lata po pogrzebie, nie wnoszą szczególnie wartościowych informacji do dyscypliny oprócz wybiórczego opisu określonych kazań. Brakuje tu pytań i badania o zależność między usytuowaniem czasowo-przestrzennym a językowym kształtowaniem tekstu. Stwierdzenie „In Bezug auf das Problem der raumzeitlichen Kopräsens von Produzent und Rezipient muss im Fall der Leichenpredigt – unter Berücksichtigung der Mehrfachadressierung – festgestellt werden, dass für alle Hauptadressaten der Druckfassung (die jeweilige Trauergemeinde samt Hinterbliebenen, weitere Gläubige, Geistliche) keine Kopräsens (LOC –, TEMP –) gilt, was für die Aufzeichnungskommunikation typisch ist.” (str. 176) jest zbyt banalne, żeby miało w wyczerpujący sposób uzasadniać opis zawarty w tym podrozdziale.

Podrozdział 6.2 przedstawia analizę struktury kazania jako „Gesamtdruck”: strona tytułowa, dedykacja, kazanie właściwe (w nim exordium, doctrina, applicatio, conclusio), życiorys, mowa końcowa/Nachrede/. Habilitantka omawia szeroko strukturę kazania właściwego i kazania jako „Gesamtdruck” w oparciu o literaturę przedmiotu. Przykładowo –

wyodrębniła 18 elementów strony tytułowej i sporządziła tabelę zestawiającą ich występowanie w badanych kazaniach. Następnie opisuje w oparciu o literaturę wybrane elementy językowe poszczególnych sekwencji i je egzemplifikuje, np. „Uwe Bredehorn verweist auf zwei Tendenzen in Betitelung des Gesamtdruckwerks ›Leichenpredigt‹, die sich auch auf den Danziger Titelblättern abzeichnen. Es handelt sich einerseits um kurze Titel, die von einer direkten Bezeichnung (z. B. christliche Predigt, christliche Leichpredigt, christliche Trostpredigt) ausgehen, [...] (str. 183) lub „Dem Titel und dem Verweis auf den Leichentext folgen jeweils Vorname bzw. Vornamen und Nachname der verstorbenen Person, meistens in der Genitiv-Form, z. B.: Gedancken Einer Christlichen Obrigkeit / Welche Bey Volckreicher Begraebniß Des Wohl Edlen / Vesten und Wohlweisen Herrn PETRI Bentzmanns [...] (DLP14/1694).” (str. 184).

Jak widać na przykładach mamy tu do czynienia z analizą języka strony tytułowej, ale brakuje tu systematyczności, danych liczbowych, przejrzystości celu i narzędzi opisu. Najpoważniejszym mankamentem jest brak refleksji nad wpływem poszczególnych elementów na funkcje tekstu czy segmentu.

W opisie „właściwego kazania” Badaczka stwierdza „In den meisten Predigten (90 %) – die Ausnahme davon bilden nur die zwei ältesten Leichenpredigten (DLP1/1586 und DLP2/1590) – ergibt sich folgendes Gliederungsschema, das die folgenden vier Textteile enthält (im Rahmen steht das häufigste Schema): 1. Exordium

1.1. Allgemeines Exordium

1.2. Spezielles Exordium

2. Doctrina

3. Applicatio

4. Conclusio” (str. 192), następnie opisuje poszczególne części, egzemplifikując je. Ta część opisu zawiera istotne informacje, jednak po części ma formę egzemplifikacji ustaleń innych badaczy i/lub tylko wybiórczo prezentuje wybrane fenomeny językowe.

W podrozdziale 6.2.6 Autorka trafnie podsumowuje swój rozdział „In diesem Kapitel wurde der Versuch unternommen zu zeigen, welchen Einfluss die rhetorische Tradition¹⁵² auf die Makrostruktur der analysierten Danziger Leichenpredigten samt allen ihren Teilen hat. Dabei wurde die makrostrukturelle Ebene in ihrer Beziehung zur mikrostrukturellen Ebene dargestellt, was die Existenz der textuellen Formelhaftigkeit im analysierten Textkomplex nachweisen ließ.“ (str. 217). Parafrazując ten cytat, stwierdzam, że Habilitantka, odwołując się

do ustaleń innych badaczy i ilustrując je przykładami, jedynie potwierdza wpływ tradycji retorycznej na budowę kazania oraz jego poszczególnych części. Z uwagi na brak precyzyjnie określonej procedury badawczej element ten ma raczej charakter odtwórczy i weryfikujący, niż analityczny.

Kolejny podrozdział (6.3) przedstawia teoretyczne podejścia oparte na teorii działań komunikacyjnych (np. Austin, Brinker, Searle, Motsch/Vieweger). Po raz kolejny mamy do czynienia z kompilacją literatury przedmiotu na temat funkcji tekstu (np. ad 6.3.2 – sam tytuł informuje o treści jako prezentacji stanu badań) oraz egzemplifikacją wybranych aspektów.

W podrozdziale 6.3.3 zaprezentowane są przykłady określonych aktów mowy, np. w odniesieniu do czasowników *trösten*, *belehren*, *erinnern*, *ermahnen*, przedstawione na podstawie jednoznacznych, eksplicytnych wyrażań. Habilitantka formułuje na tej podstawie wnioski o występowaniu określonych aktów mowy i w ten sposób potwierdza funkcję apelatywną kazania. Ocena ta jest prawidłowa, jednak ze względu na brak ujawnienia pełnej procedury badawczej i jej uzasadnienia wnioski ten jawi się raczej jako wybiórcze potwierdzenie ustaleń innych badaczy — jako egzemplifikacja, a nie jako istotna analiza językoznawcza.

W 6.3.4 Habilitantka stwierdza „Im Folgenden werden fünf ausgewählte Leichenpredigten (DLP1/1586, DLP7/1662, DLP12/1688, DLP13/1693, DLP20/1746b), d. h. ihre homiletischen und biographischen Teile, einer detaillierten Analyse in Bezug auf ihre funktionale Struktur unterzogen. Diese Beschränkung auf ausgewählte Exemplare wird hier und an anderen Stellen damit begründet, dass »[b]ei einem größeren Korpus nicht jeder Text einer integrativen Textanalyse unterzogen werden [braucht], da schon wenige Texte Einblick in Textsortenindikatoren bieten« (Schuster 2004: 50). Es handelt sich hier im vorliegenden Kapitel darum, Indikatoren der Textfunktionen (vor allem nach Brinker/Cölfen/Pappert 2014: 106–121) zu identifizieren und zu beschreiben.“ (str. 229) i tym samym informuje o wybiórczym charakterze swojej analizy, również identyfikującym i weryfikującym, czyli potwierdzającym ustalenia innych badaczy.

Na marginesie dodam, że nie do końca mogę się zgodzić, iż wystarczy wgląd w kilka tekstów z obszerniejszego korpusu, aby formułować wnioski dotyczące wskaźników gatunkowych (Textsortenindikatoren). Habilitantka powołuje w tym miejscu twierdzenie Schuster (2004) i analizuje jedynie pięć kazań. Nie jest dla mnie jasne, dlaczego wybrała tylko pięć tekstów, skoro korpus obejmuje 20, co już samo w sobie stanowi niewielką próbę.

Badaczka nie informuje również, jakimi narzędziami posługuje się przy wyodrębnianiu poszczególnych wskaźników, np. funkcji informacyjnej, pocieszającej czy dydaktycznej. Brakuje także uzasadnienia, na jakiej podstawie interpretowane są one jako wskaźniki określonych funkcji — poza odwołaniem do ustaleń innych badaczy.

Wprawdzie nazwane są tu określone struktury, np. czasowniki modalne *sollen*, *wollen*, porównania, zaimek *das*, quasi-definicje, tryb przypuszczający, bezokolicznik, jednakże nieokreślona jest bliżej procedura badawcza, która potwierdzałaby pełną samodzielność badawczą Habilitantki.

Opis sprawia wrażenie chaotycznego i odtwórczego; autorski wkład ogranicza się do identyfikacji i egzemplifikacji, i to w wersji okrojonej oraz zawężonej. Autorka nie uzasadnia swoich stwierdzeń. Brakuje informacji o tym, czy przytoczone przykłady odzwierciedlają jakąś zasadę, czy pozwalają na uogólnienie wniosków, a także — jakie środki realizują określone funkcje i dlaczego, zwłaszcza w odniesieniu do analizowanych kazań w porównaniu z innymi kazaniem, różnymi okresami, proveniencjami, kaznodziejami czy typami odbiorców.

Podsumowując podrozdział 6.3, należy stwierdzić, że przedstawia on analizę wybranych fragmentów kazań, opisanych w sposób jednostkowy, bez określenia procedury analitycznej i bez porównania poszczególnych tekstów. Autorka nie definiuje, w jaki sposób identyfikuje funkcje w tekście ani jakie sygnały językowe mają wskazywać na daną funkcję; nie przedstawia także kryteriów przypisania funkcji do konkretnych fragmentów kazania. W pierwszej kolejności powinno nastąpić wyodrębnienie segmentów kazania odpowiadających aktom mowy, a dopiero klasyfikacja illokucji — deklaratywnych, ekspresywnych, dyrektywnych itd. Analiza nie jest w pełni wartościowa z uwagi na brak danych ilościowych i porównawczych w odniesieniu do określonej funkcji oraz części kazania, w której ona występuje, a także ze względu na brak szerszych analiz porównawczych — tj. kazań różnych kaznodziejów oraz porównania kazań gdańskich z innymi.

Najpoważniejszym problemem jest to, że Habilitantka nie konstruuje modelu funkcji kazań na podstawie danych empirycznych, lecz ogranicza się do przywołania istniejących koncepcji z literatury przedmiotu. W konsekwencji jej podsumowanie powiela w dużej mierze ustalenia źródłowe i nie identyfikuje w pełni cech charakterystycznych dla gdańskich kazań funeralnych.

Celem podrozdziału 6.4 jest „zbadanie warstwy stylistycznej, tj. przede wszystkim użycia figur retorycznych w poszczególnych częściach kompleksu tekstowego

„Leichenpredigt” (kazanie pogrzebowe).” (str. 268, tłumaczenie swobodne). Autorka zastosowała metodę retorycznej analizy tekstu w rozumieniu Heinricha F. Pletta (⁹2001). Omawia figury retoryczne takie jak powtórzenie, wyliczenie, tautologia, przykład ilustrujący, porównanie, antyteza, definicja, eksklamacja, pytanie retoryczne.

Podobnie jak w poprzednich rozdziałach, analiza ogranicza się do wskazania środków oraz ich egzemplifikacji. Dopiero w podsumowaniu 6.4.2 Badaczka przedstawia wyjaśnienie funkcji tych środków i ich zastosowania w odniesieniu do poszczególnych części kazania. Co więcej, część podsumowująca ponownie odwołuje się do literatury przedmiotu i zawiera objaśnienia, które — zgodnie z zasadami konstrukcji pracy — powinny zostać umieszczone w części metodologicznej. Przykładem jest dopiero tutaj podana definicja *Substitutionsfiguren* (Ottmers 1996: 166; s. 294–295). W istocie znacząca część materiału z tego podrozdziału mogłaby, po odpowiednim przeformułowaniu, stanowić element rozdziału metodologicznego.

Z uwagi na wąski korpus należy postawić pytanie, na ile uzasadnione i miarodajne są ustalenia Badaczki. W odróżnieniu od I. Gaworskiego, który klasyfikuje *personalia* jako przykład stylu niskiego, a właściwe kazanie jako *genus medium*, analiza Autorki wskazuje na styl średni w przypadku *personalia* oraz na styl mieszany — *genus subtile* i *genus medium* — w odniesieniu do właściwego kazania. Habilitantka konkluduje: „Diese Beobachtungen stimmen nur teilweise mit dem überein, was Ireneusz Gaworski (2012:100) in Bezug auf rhetorisch-stilistische Charakteristika der Leichenpredigt feststellt [...]. Der Forscher betont aber zugleich, dass es im Fall der Gesamtausgabe Leichenpredigt zur Mischung verschiedener stilistischen Figuren kommt, so dass die *Genera dicendi* ineinander übergehen und ihre strikte Trennung nicht immer möglich ist.” (s. 296).

Jej obserwacje tylko częściowo pokrywają się z ustaleniami I. Gaworskiego. Powstaje zatem pytanie, czy wynikają one z rzeczywistej odmienności analizowanego materiału, czy też są efektem zbyt daleko idącego uogólnienia, zważywszy na bardzo zawężony korpus. Ponadto sama uwaga Gaworskiego o mieszanu się figur stylistycznych w przypadku „Gesamtausgabe” — co prowadzi do wzajemnego przenikania się *genera dicendi* — dodatkowo komplikuje jednoznaczną ocenę i wymagałaby zastosowania szerszego materiału porównawczego.

Wprawdzie podrozdział 6.4 zawiera poprawne i wartościowe wskazania stylistycznej warstwy kazania pogrzebowego oraz odwołania do literatury z zakresu retoryki i stylistyki tekstu religijnego, jednak analiza ta ma charakter głównie ilustracyjny: Badaczka dobiera jednostkowe przykłady z korpusu, nie dokonując segmentacji ani kodowania całego materiału.

Tu również brakuje operacjonalizacji modelu opisu stylistycznego, danych porównawczych, ustalenia frekwencji środków i systematycznych wniosków. W rezultacie podrozdział 6.4 pozostaje opisem możliwości stylu kaznodziejskiego, a nie analizą stylistyczną gdańskich kazań pogrzebowych. Brakuje, jak i w poprzedzających rozdziałach, operacjonalizacji kategorii, np.: jak klasyfikowane są figury, jakie są kryteria ich rozpoznawania, jak wygląda schemat ich kodowania? Analiza opiera się wciąż na przykładach, a nie korpusie per se. Mamy do czynienia z analizą jakościową, ale bez systemowej metody. Przykłady są trafne, ale nie wiadomo, czy reprezentatywne.

Wnioski nie wyprowadzają ogólnych prawidłowości kazań gdańskich w związku z brakiem porównania do innych centrów protestanckich.

Mimo tego podrozdział 6.4 zaliczam do najbardziej wartościowych miejsc całej rozprawy. Autorka dokonuje tu konkretnej analizy stylistyczno-retorycznej, wskazując, które figury dominują w częściach pocieszających, które w *personalia*, a które w „Nachrede”, oraz przypisując im odpowiednie poziomy klasycznych *genera dicendi*.

Podrozdział 6.5 stanowi opracowanie intertekstualności z uwzględnieniem typologii (oznaczonej, nieoznaczonej i tematyzowanej), a także treści biblijnych i pozabiblijnych. Badaczka wskazuje „Leichttext” jako element kluczowy dla kazania i dla interpretacji miejsca biblijnego. Ustala, że przywoływane teksty obejmują zarówno fragmenty Starego, jak i Nowego Testamentu, a także — obok tekstów ściśle homiletycznych — odniesienia do autorów kościelnych (Ojcowie Kościoła) oraz myślicieli świeckich. Wyniki analizy obejmują również omówienie umiejscowienia oznaczeń tekstów biblijnych i niebiblijnych; jedną z konkluzji jest stwierdzenie, iż typograficzne wyróżnienia tych tekstów nie wykazują konsekwencji ani regularności.

Podobnie jak wcześniejsze części, także ten podrozdział łączy materiał o charakterze odtwórczym — zaczerpnięty z literatury przedmiotu — z analizą kazania prowadzoną według przyjętych kryteriów. Habilitantka omawia zagadnienie na podstawie pięciu kazań, podczas gdy pozostałe teksty pełnią funkcję „Hilfskorpus”. Jednak wobec braku informacji o procedurze badawczej i zasadach selekcji (analogicznie jak w poprzednich podrozdziałach) całość analizy sprawia wrażenie wybiórczej i jedynie egzemplifikującej, a nie opartej na systematycznej metodzie.

Podrozdział 6.6 poświęcony jest analizie ramy konceptualnej śmierci i umierania. Sformułowanie celu badania jest jednak zbyt ogólne: „Der folgende Abschnitt hat zum Ziel zu

untersuchen, mit welchen sprachlichen Mitteln das Sterben und der Tod in den analysierten Danziger Leichenpredigten beschrieben werden.²²⁶ Genauer gesagt geht es um eine Antwort auf die Frage, welche Entscheidungen die Autoren der analysierten Texte in Bezug auf die verwendete Sprache und folglich die Aspekte, die sie betonen oder weglassen wollten, getroffen haben. Es wird nämlich versucht, mittels Sprache Wissen zu ermitteln, das innerhalb der Danziger Gemeinschaft zu damaligem Zeitpunkt als konventionalisiert galt. Dies ermöglicht die Analysekategorie ›Frame‹²²⁷, hier als Wissensrahmen (Busse 2008) oder Prädikationsrahmen (Ziem 2013) verstanden.²²⁸ (str. 318)

Habilitationka po raz pierwszy w całej pracy przedstawia zestaw narzędzi analitycznych – „Frameelemente” – którymi zamierza posłużyć się w rekonstrukcji ramy konceptualnej. Obejmują one następujące kategorie: *Protagonist, Agens, Objekt, Empfänger, Benachteiligter, übergeordnetes Ereignis, Spezifikation, Art und Weise, Umstände, Instrument, Ort, Zeit, Quelle, Ziel, Altes, Neues*. Kategorie te zostały wyłonione na podstawie ramy śmierci zaczerpniętej z „FrameNet des Deutschen”.

Wzorem poprzednich podrozdziałów Habilitationka wprowadza teorie dotyczące ramy, jednak — w mojej ocenie — czyni to w sposób zbyt wybiórczy i nieuporządkowany. Przytaczane cytaty wprawdzie przybliżają pojęcie ramy konceptualnej, lecz tworzą jedynie kompilację, która nie jest trafnie ukierunkowana na wyjaśnienie istoty tego pojęcia ani zasad jego implementacji w analizie materiału.

Badaczka tworzy korpus wyrażen, jednak procedura jego konstruowania nie jest dla mnie w pełni zrozumiała. Nie wyjaśnia bowiem, w jaki sposób wyróżnia jednostki przywołujące ramę śmierci („Die den Frame TOD evozierenden lexikalischen Einheiten wurden im ganzen Korpus der Danziger Leichenpredigten – 270 Exemplare nach Aussonderung der Dubletten – identifiziert. [...] Im untersuchten Material stellte man insgesamt 60 lexikalische Einheiten fest“, s. 322). Autorka identyfikuje co prawda ich strukturę morfologiczną, lecz nie precyzuje, w jaki sposób dokonuje tej identyfikacji — manualnie czy z wykorzystaniem określonych narzędzi, a jeśli tak, to jakich. Następnie przeprowadza analizę frekwencyjną wyrażen.

Ponadto klasyfikuje materiał według kategorii, których kryteriów nie ujawnia — mam na myśli podział na wyrażenia neutralne, eufemizmy, wyrażenia dysfemiczne, metonimie i metafory. Brak jawnej procedury badawczej oraz brak definicji kluczowych pojęć (np. jakie rozumienie metafory przyjmuje) znacząco ogranicza wartość interpretacyjną analiz. Nie

wiadomo również, czy przyjęte kategorie badawcze zostały ustalone apriorycznie, czy wyłoniły się w toku analizy korpusu. Tego typu nieprzejrzystość metodologiczna utrudnia ocenę wiarygodności oraz powtarzalności wyników.

Podsumowując, należy stwierdzić, że kryteria opisu wyłonionych w niejasnej procedurze wyrażen wyglądają na intuicyjne, wnioski dotyczące aspektów śmierci również (np. str. 327, „Theozentrisch orientiertes Sterben, Vorbereitetes und diszipliniertes Sterben, Ruhiges und bewusstes bzw. inszeniertes Sterben, Unverhoffter und gewaltsamer Tod, Tod als Grenzsituation.”)

Ponadto Habilitantka bezkrytycznie powołuje się na cytaty van Hoof (1984), w którym człowiek określany jest jako „Handlungsträger” w odniesieniu do czasowników *einschlafen* i *entschlafen* (s. 327). Warto rozważyć zastosowanie terminu „Vorgangsträger”, zgodnie z klasyfikacją tych czasowników jako *Vorgangsverben*.

Natomiast w części poświęconej analizie ramy konceptualnej — w szczególności w opisie poszczególnych jej elementów na podstawie przyjętych narzędzi i analizy kontekstów — Habilitantka wykazała się samodzielnością i kreatywnością. Ten element opracowania jest wartościowy i nie budzi zastrzeżeń.

W kolejnych podrozdziałach Habilitantka opisuje różne aspekty śmierci, jednak czyni to w sposób intuicyjny, opierając się na wybranych kontekstach oraz na treściach zaczerpniętych z różnych źródeł, także nielingwistycznych. Niestety nie przedstawia ani nie uzasadnia przyjętej procedury analitycznej, co rodzi pytanie o pochodzenie i status podawanych treści. Omawiany materiał sprawia wrażenie jedynie częściowo autorskiego; widoczne są elementy zapożyczone od innych badaczy, np.: „Als eine andere Methode, »den Zweifeln und der Verunsicherung angesichts eines jähen Todes« zu begegnen (...)” (Kästner 2014: 155; s. 345).

Nie odnajduję w tej części pogłębionej analizy lingwistycznej — poza egzemplifikacją różnorodnych opisów śmierci. Pojawia się pytanie o sens tak ujętego materiału, zwłaszcza że przedstawione treści są nieuporządkowane i niejednorodne: opis struktury składniowej przeplata się tu z opisem leksykalno-semantycznym, bez jasno wskazanych kryteriów podziału.

W podsumowaniu Autorka w większym stopniu odwołuje się do cytatów z literatury przedmiotu, niż formułuje wnioski wynikające z własnej analizy. W efekcie przeprowadzona

analiza ramy konceptualnej w niewielkim stopniu znajduje bezpośrednie odzwierciedlenie w formułowanych konstatacjach.

Ostatni podrozdział 6.7 koncentruje się na opisie elementów kazań, które wykazują powiązanie z Gdańskiem, np. mogą dotyczyć zawodu, funkcji, Gdańska jako miejsca życia zmarłego. Głównym wnioskiem jest stwierdzenie o sygnalizowaniu regionalnej przynależności zmarłego.

Z uwagi na brak kategorii analitycznych także ten opis jawi się jako wybiórczy. Nie jest opracowanym modelem systematycznego omówienia regionalnych odniesień w uwzględnieniu przyjętych kryteriów, np. funkcje tekstowe, części kazania, frekwencja, porównanie, retoryczność.

Analiza dostarcza wprawdzie pewnych informacji o treści kazań w odniesieniu do Gdańska, w tym informacji o Gdańsku, jednak nie jest to analiza ani wyczerpująca, ani systematyczna, żeby można byłoby wyciągnąć wnioski dotyczące typologii wyrażania regionalności lub funkcji tekstowych. Opis nie nawiązuje do poprzednich rozdziałów, jest niejako wyizolowany.

Podsumowując, należy stwierdzić, że cały rozdział 6 opiera się w znacznej mierze na podobnej procedurze opisu: powtarzaniu ustaleń innych badaczy oraz ich egzemplifikacji na wybranych kazaniach gdańskich. Brakuje danych statystycznych dotyczących występowania określonych struktur, wskazania ich wariantów, a następnie oceny i uzasadnienia ich funkcji — innymi słowy, brakuje autorskiej, funkcjonalnej interpretacji poszczególnych segmentów. Wartościowe byłoby porównanie różnych typów kazań, kazań różnych kaznodziejów oraz przede wszystkim wyraźne wyodrębnienie segmentów tekstu.

Po raz kolejny podkreślam, że analiza tego typu wymaga segmentacji tekstów, oznaczenia jednostek analizy (np. aktów mowy, funkcji, struktur argumentacyjnych), ustalenia kryteriów kodowania oraz określenia narzędzi, jak również statystycznego zestawienia elementów wraz z wnioskami dotyczącymi ich regularności lub opcjonalności. Konieczne byłoby także porównanie stylu poszczególnych autorów oraz kazań pochodzących z różnych okresów i miejsc, aby móc sformułować pełną charakterystykę kazań gdańskich.

Wprawdzie poszczególne elementy modelu analitycznego pojawiają się w rozdziale 6, jednak brak ich operacjonalizacji: jednoznacznego zdefiniowania narzędzi, wyodrębnienia kategorii analitycznych oraz powiązania ich z celami badawczymi. Dopiero takie ujęcie

pozwoliłoby odpowiedzieć na pytania badawcze odnoszące się do całego korpusu oraz nadać analizie charakter systematyczny.

Uwagi warsztatowe i edytorskie

Na wyróżnienie zasługuje poprawność i dojrzałość językowa pracy. Jednocześnie na jej czytelność i naukową precyzję wpływają negatywnie liczne powtórzenia informacji oraz referowanie literatury bez autorskiego komentarza. Tekst momentami jest bardzo „gęsty”; przeplatają się w nim wątki główne i poboczne, przy czym te drugie często wydają się zbędne i dodatkowo zagęszczają wywód.

Podsumowanie: Ocena wartości naukowej monografii

Monografia posiada niewątpliwe walory naukowe — choć przede wszystkim w wymiarze interdyscyplinarnym. Opracowanie korpusu druków funeralnych, rekonstrukcja praktyk religijnych Gdańska, analiza socjologiczna nadawców i odbiorców kazań oraz omówienie ikonografii i topografii kościołów stanowią wartościowy wkład w badania kulturoznawcze i historyczne. Autorka wykazuje kompetencje archiwalne i bibliograficzne, a rekonstrukcja kontekstów zawartych w kazaniach — w tym odnoszących się do Gdańska — jest przekonująco poparta źródłami. Na szczególną uwagę zasługuje rejestr druków umieszczony w aneksie, który może służyć jako podstawa dalszych badań interdyscyplinarnych.

Trzeba podkreślić, że *Danziger Leichenpredigten* stanowią swoistą *terra incognita* dla językoznawstwa. W tym kontekście istotnym walorem monografii jest podjęcie przez Habilitantkę próby tekstologicznej i pragmalingwistycznej analizy korpusu, który dotąd nie doczekał się takiego opracowania. Ten aspekt należy uznać za rzeczywisty i nowatorski wkład do badań lingwistycznych. Koncepcja łączenia perspektywy diachronicznej lingwistyki tekstu z narzędziami badań synchronicznych odpowiada na aktualne wyzwania metodologiczne. Ujęcie gdańskich kazań jako „kompleksu tekstowego” oraz propozycja „wielowymiarowej analizy tekstologicznej” (autoreferat dr D. Janus) pozwoliły Autorce na sformułowanie szeregu wartościowych ustaleń. Duża część pracy ma charakter przeglądowy i kompilacyjny, ale równocześnie ukazuje wysoki stopień erudycji Habilitantki oraz jej umiejętność pracy z interdyscyplinarnym materiałem źródłowym.

Jednocześnie nie sposób pominąć ograniczeń metodologicznych wskazanych szczegółowo powyżej. Model analityczny nie został w pełni zoperacjonalizowany, jego przedstawienie oraz

realizacja mają charakter rozczłonkowany, a wnioski Habilitantki nierzadko pozostają fragmentaryczne, wybiórcze lub deklaratywne. Mimo to rozprawa oferuje szeroką prezentację wielu płaszczyzn językowych i elementów strukturalnych kazania, zachowując znaczącą wartość poznawczą. Dominacja warstwy erudycyjnej nad analizą empiryczną nie przekreśla wartości monografii, lecz wyraźnie określa jej charakter i granice.

Ze względu na wskazane niedociągnięcia metodologiczne oraz niepełne wykorzystanie potencjału korpusu, osiągnięcie naukowe należy uznać za zawężone, lecz w swoim zakresie merytorycznie wartościowe. Monografia wpisuje się w paradygmat współczesnych badań zintegrowanych i interdyscyplinarnych, stanowiąc istotny krok w kierunku systematycznego opisu zabytkowych tekstów funeralnych.

Podsumowując, pomimo opisanych powyżej zastrzeżeń stwierdzam, że w rozumieniu art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. — Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce — opracowanie to stanowi wystarczający wkład w rozwój dyscypliny językoznawstwo.

2c Ocena osiągnięcia naukowego w rozumieniu a(Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.), tj. cyklu powiązanych tematycznie artykułów naukowych opublikowanych w czasopismach naukowych lub w recenzowanych materiałach z konferencji międzynarodowych, które w roku opublikowania artykułu w ostatecznej formie były ujęte w wykazie sporządzonym zgodnie z przepisami wydanymi na podstawie art. 267 ust. 2 pkt 2 lit. b

Na cykl przedłożonych przez Habilitantkę artykułów składają się:

- 1) „Bezeichnungen für Sterben und Tod in Danziger Leichenpredigten“. W: *Studia Germanica Gedanensia* 35/2016, s. 32–41.
- 2) „Nun folte ich auch wohl bemühet seyn, auff unterschiedene bewegliche Argumenta, und onderbare Trost=Gründe zu dencken [...]“. „Zu argumentativen Strategien in Danziger Leichenpredigten (1586–1746)“. W: *Linguistische Treffen in Wrocław* 18 (II)/2020, s. 199–211.
- 3) „Historische Text(sorten)linguistik in germanistischer Forschung in Deutschland und in Polen“. W: *Studia Germanica Gedanensia* 43/2020, s. 72–81.

- 4) „Sprache des Sterbens – Sprache des Todes in Danziger Leichenpredigten (1586–1746)“. W: Ch. Braun (red.): *Sprache des Sterbens – Sprache des Todes. Linguistische und interdisziplinäre Perspektivierung eines zentralen Aspekts menschlichen Daseins*. Berlin/Boston: de Gruyter 2021, s. 251–264.
- 5) „Deutsche und polnische Leichenpredigten – Versuch eines ersten Vergleichs“. W: *Zeitschrift für Mitteleuropäische Germanistik* 10/2024, s. 139–155.
- 6) „Leichenpredigt als Textkomplex“. W: *Linguistische Treffen in Wrocław* 26/2024, s. 81–90.

Wstępna analiza cyklu publikacji pozwala zauważyć, że ukazały się one w latach 2016–2024. Cztery z nich opublikowano w czasopismach naukowych (*Studia Germanica Gedanensia*; *Linguistische Treffen in Wrocław*), które w roku publikacji figurowały w wykazie MNiSW; jedna publikacja ukazała się w czasopiśmie spoza wykazu (*Zeitschrift für Mitteleuropäische Germanistik*), a jedna w monografii zbiorowej (*Sprache des Sterbens – Sprache des Todes in Danziger Leichenpredigten (1586–1746)*), powstałej na podstawie materiałów pokonferencyjnych, lecz niewpisanej do wykazu MNiSW.

W autoreferacie Habilitantka zauważa, że zadaniem tych tekstów było rozwijanie wątków zasygnalizowanych w monografii bądź podejmowanie nowych tematów, ponieważ przeprowadzone w niej badanie ma siłą rzeczy charakter selektywny i niepełny. Rzeczywiście publikacje dotyczą następujących zagadnień: teksty (ad 1 i 4) koncentrują się na języku śmierci i umierania i stanowią — jak pisze sama Autorka — „grunt pod obszerny rozdział monografii”; artykuł (ad 2) opisuje strategie argumentacyjne i sposoby ich realizacji; artykuł (ad 3) ma charakter przeglądowy i przedstawia wyniki badań nad historyczną lingwistyką tekstu w Niemczech, Austrii i Polsce; artykuł (ad 6) dyskutuje status tekstowy nowożytnych kazań pogrzebowych, co jest również jednym z wątków monografii (części składowe jednostki ‘kazanie pogrzebowe’, status tekstów częściowych i status kazania jako całości); z kolei artykuł (ad 5) stanowi próbę porównania niemieckich i polskich kazań pogrzebowych pod względem wybranych aspektów, m.in. układu graficznego i struktury.

Publikacje te oceniam jako prace o charakterze wstępnym i fragmentarycznym, przygotowujące Habilitantkę do opracowania obszernej monografii. Obejmują wprowadzie zróżnicowane zagadnienia i tym samym wnoszą pewien wkład merytoryczny do dyscypliny, jednak obciążone są zasadniczym mankamentem metodologicznym (z wyjątkiem tekstu przeglądowego, ad 3): brak w nich dostatecznego opisu procedur analitycznych i narzędzi

badawczych. W konsekwencji analizy mają charakter intuicyjny, wybiórczy i fragmentaryczny, a przede wszystkim nieuporządkowany — co uniemożliwia uogólnianie wniosków oraz weryfikację tez czy hipotez.

Zawartość merytoryczna poszczególnych artykułów została w znacznej mierze wykorzystana w monografii (co nie stanowi zarzutu), jednak same publikacje, rozpatrywane niezależnie od niej, nie przedstawiają wystarczającej wartości poznawczej ani metodologicznej, aby mogły zostać uznane za samodzielne osiągnięcie naukowe.

3. Uwagi dotyczące istotnej aktywności naukowej albo artystycznej realizowanej w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej, oraz dorobku dydaktycznego, organizacyjnego i popularyzującego.

W ocenie dorobku naukowego Pani dr Dominiki Janus warto podkreślić jej rozwój zarówno pod względem tematycznym, jak i metodologicznym. Po uzyskaniu stopnia doktora, tj. w latach 2011–2022, w jej publikacjach dostrzegalne są zagadnienia, narzędzia i modele badawcze, które stały się punktem wyjścia do późniejszych badań nad kazaniami gdańskimi, zaprezentowanych następnie w rozprawie habilitacyjnej oraz we wchodzących w cykl artykułach. Dorobek naukowy Habilitantki po doktoracie mieści się przede wszystkim w nurcie badań nad językiem śmierci — temat ten jest konsekwentnie rozwijany w rozprawie habilitacyjnej — oraz w obszarze frazeologii.

Podobnie jak w pracy habilitacyjnej, tak i w monografii będącej zmodyfikowaną wersją rozprawy doktorskiej („Polsko-niemiecka frazeologia somatyczna w słownikach Michała Abrahama Troca i Samuela Bogumiła Lindego”, Gdańsk 2012) na uwagę zasługuje autorska koncepcja łączenia metod i narzędzi analizy diachronicznej i synchronicznej. W tej monografii podejście to obejmuje m.in. analizę frazeologii historycznej oraz badanie zarówno materiału historycznojęzykowego, jak i współczesnego. W autoreferacie Habilitantka wskazuje tu własne rozwiązania metodologiczne, takie jak „metoda identyfikacji związków frazeologicznych w tekstach historycznych, w tym w słownikach” czy „koncepcja ekwiwalencji, typologia ekwiwalencji we frazeologii oraz typologia odpowiedników w słowniku frazeologicznym”.

Punktem przejściowym między badaniami frazeologicznymi i frazeograficznymi a zastosowaniem koncepcji ramy konceptualnej — narzędzia wykorzystanego następnie w monografii habilitacyjnej oraz w dwóch artykułach z cyklu („Bezeichnungen für Sterben und

Tod in Danziger Leichenpredigten”, *Studia Germanica Gedanensia* 35/2016; oraz „Sprache des Sterbens – Sprache des Todes in Danziger Leichenpredigten (1586–1746)”, w: Ch. Braun (red.) 2021) — jest publikacja poświęcona opisowi walencji frazeologizmów w niemiecko-polskich słownikach internetowych („Zur Darstellung der Valenz von Phraseologismen in Online-Wörterbüchern für das Sprachenpaar Deutsch–Polnisch”, *Studia Germanica Gedanensia* 39/2018, s. 173–183). Praca ta sygnalizuje stopniowe rozszerzanie perspektyw badawczych oraz umiejętność adaptowania narzędzi językoznawczych do nowych pól badawczych, co znalazło kontynuację w rozprawie habilitacyjnej.

Badania obrazu śmierci i umierania prowadzi Habilitantka zarówno w odniesieniu do języka polskiego, jak i niemieckiego, wykorzystując współczesne nekrologi prasowe oraz inne teksty o podobnej tematyce. Widać tu konsekwentne zainteresowanie funkcją tekstu — aspekt wspólny z analizą funkcji kazań zaprezentowaną w rozprawie habilitacyjnej. Wśród publikacji dotyczących śmierci i umierania odnajduję również artykuł poświęcony powiązaniu nekrologów z miastem Gdańsk — zagadnieniu, które Habilitantka rozwija także w kontekście kazań. Nieobca jest jej również teoria aktów mowy; przykładem badań w tym zakresie jest artykuł „Strategie grzecznościowe w akcie mowy KONDOLENCJE...” (Poradnik Językowy 2/2020), w którym analizuje strategie grzecznościowe na materiale polsko- i niemieckojęzycznym.

W karierze Habilitantki warto podkreślić także rolę stażów zagranicznych i krajowych, które wspierały rozwój koncepcji prezentowanych zarówno w rozprawie, jak i w cyklu artykułów. Dwa pobyty badawcze w Bibliotece Księcia Augusta (Herzog August Bibliothek) w Wolfenbüttel — w terminach 8.10–22.10.2018 oraz 2.08–31.08.2019 — odbywane pod opieką dr Elisabeth Harding, były poświęcone realizacji projektu „*Danziger Leichenpredigten (1586–1746) aus textlinguistischer Sicht*”. Kolejne etapy rozwoju naukowego wspierały staże krajowe: w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Wrocławskiego pod opieką prof. dr hab. Joanny Szczęk (12.02–26.02.2023) oraz w Katedrze Języka Niemieckiego Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pod opieką prof. UWM dr hab. Anny Dargiewicz (23.10–31.10.2023).

Za istotną dla określenia rozwoju i kształtowania się dorobku naukowego Habilitantki uważam informację o jej udziale w projektach badawczych. Należą do nich:

- „Ostateczne przygotowanie edytorskie i druk publikacji *Polsko-niemiecka frazeologia somatyczna w słownikach Michała Abrahama Troca i Samuela Bogumiła Lindego*”,

realizowane w ramach grantu Wydziału Filologicznego UG dla młodych naukowców (nr projektu: PUB/F010/8/2011; termin: 3.11.2011–31.12.2011);

- „Niemieckojęzyczne teksty o śmierci w ujęciu językoznawczym”, grant Wydziału Filologicznego UG dla młodych naukowców (nr projektu: 538-F000-B808-15; termin: 27.04.2015–15.12.2015);
- „Gdańskie protestanckie kazania pogrzebowe (1586–1746) w ujęciu tekstologicznym”, projekt finansowany przez Narodowe Centrum Nauki w ramach konkursu MINIATURA 2 (nr projektu: 2018/02/X/HS2/01129; termin: 2.11.2018–1.11.2019).

Realizacja tych przedsięwzięć badawczych świadczy o konsekwentnym rozwijaniu zainteresowań naukowych Habilitantki oraz o budowaniu podstaw metodologicznych dla późniejszych badań nad gdańskimi kazaniami pogrzebowymi.

Obecnie Habilitantka realizuje międzynarodowy projekt COST: CA22115 *PhraConRep* „A Multilingual Repository of Phraseme Constructions in Central and Eastern European Languages (PhraConRep)” (termin realizacji: 9.11.2023–8.11.2027), pod kierownictwem prof. dr hab. Katrin Schlund (Uniwersytet Marcina Lutra w Halle i Wittenberdze).

Dr Dominika Janus posiada w swoim dorobku współpracę międzynarodową i międzyuczelnianą, realizowaną zarówno w ramach projektów, jak i poprzez aktywny udział w życiu naukowym. Habilitantka wygłaszała wykłady gościnne, a jej aktywność konferencyjna obejmuje udział w 18 konferencjach międzynarodowych (w tym 16 po uzyskaniu stopnia doktora) oraz 10 konferencjach krajowych (w tym 5 po doktoracie). Jest członkinią pięciu krajowych i międzynarodowych stowarzyszeń naukowych.

Posiada również dorobek recenzencki — zrecenzowała 18 artykułów naukowych dla czasopism i wydawnictw krajowych oraz zagranicznych.

Na uwagę zasługuje także jej aktywność organizacyjna: współorganizacja konferencji naukowych, organizacja seminarium, moderowanie obrad oraz działalność wydawnicza. Habilitantka jest członkinią komitetu redakcyjnego czasopisma *Studia Germanica Gedanensia* i dwukrotnie pełniła funkcję współredaktorki naukowej tego periodyku. Ponadto od 2017 roku współkieruje Zespołem Badań nad Tekstem i Dyskursem (wcześniej: Pracownia Lingwistyki Tekstu i Dyskursu), którego działalność obejmuje m.in. realizację projektów badawczych.

Nie można pominąć jej zaangażowania w sprawy instytutu na poziomie naukowym i dydaktycznym, m. in. jako twórczyni programu nowej specjalności, członkini Rady

Programowej Instytutu Filologii Germańskiej UG do wdrażania KRK, jako koordynatorki sylabusów z przedmiotów językoznawczych, kierowniczkę praktyk studenckich dla specjalności translatorycznej oraz opiekunkę roku.

Działalność dydaktyczna Habilitantki wyróżnia się dużą różnorodnością. Prowadziła ona zajęcia w szerokim spektrum tematycznym i na różnych poziomach kształcenia, systematycznie podnosząc swoje kwalifikacje dydaktyczne poprzez udział w kursach i szkoleniach. Była także recenzentką licznych prac dyplomowych, co świadczy o jej doświadczeniu i zaufaniu, jakim jest obdarzana w procesie kształcenia studentów.

Pani dr Dominika Janus może pochwalić się również znaczącą działalnością popularyzującą naukę oraz aktywnością leksykograficzną, m.in. współautorstwem i korektą kilku słowników PONS oraz opracowaniem haseł encyklopedycznych dla „Gedanopedii”.

Podsumowując, należy podkreślić, że zakres aktywności naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej i popularyzatorskiej Habilitantki jest imponująco szeroki i różnorodny. Wszystkie te elementy świadczą o wysokich kompetencjach, bogatym doświadczeniu oraz ugruntowanej samodzielności badawczej Pani dr Dominiki Janus, która jest w pełni przygotowana do podejmowania zadań na płaszczyźnie naukowej, dydaktycznej i organizacyjnej.

Wniosek końcowy

Przedłożony do oceny dorobek naukowy Pani dr Dominiki Janus — obejmujący monografię „Der Tod in Danzig. *Danziger Leichenpredigten (1586–1746) aus textlinguistischer Sicht*” (Göttingen: V&R unipress 2023) — spełnia kryteria wystarczającego wkładu w rozwój badań językoznawczych. W połączeniu z pozostałą aktywnością naukową, osiągnięciami dydaktycznymi, organizacyjnymi i popularyzatorskimi tworzy on uzasadnioną podstawę do ubiegania się przez Wnioskodawczynię o stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk humanistycznych, w dyscyplinie językoznawstwo.

Stwierdzam, że Pani dr Dominika Janus spełnia ustawowe wymogi stawiane kandydatom do stopnia doktora habilitowanego (art. 219 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. — Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce, Dz.U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Wniosuję zatem o dopuszczenie Pani dr Dominiki Janus do dalszych etapów postępowania habilitacyjnego.

Magdalena Szulc-Bronowolska 24